

Ba tu jiñkoi'ñ iñ gio nañ ba tu u'uan jiñ ñi'ook ki'n

Leo y escribo en mi lengua o'dam

Créditos a la presente edición

Coordinación académica
Sara Elena Mendoza Ortega

Compilación
Eustolia Gurrola Ramírez
Eliseo Gurrola García
Juan Mendía Soto
Melesio Cervantes Solís
Mario Vega de Santiago
María Cándida Juárez Pulido
María del Rosario Arzapala Camargo

Asesoría académica
Liv Kony Vergara Romani
Gonzalo Aragón Melchor

Asesoría lingüística y revisión de la
escritura en o'dam
María de los Ángeles Ambriz Domínguez

Coordinación gráfica y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Seguimiento al diseño
Jorge Nava Rodríguez
Ricardo Figueroa Cisneros

Seguimiento editorial
María del Carmen Cano Aguilar

Supervisión editorial
Marlik Mariaud Ricárdez

Revisión editorial
Agustín Escamilla Viveros
Ruth González Balvanera

Diseño
Alerick Sinhué Monter Castillo

Diagramación
Alerick Sinhué Monter Castillo
Norma García Manzano

Diseño de portada
Guadalupe Pacheco Marcos

Ilustración de portada
Rey David Rojas Gutiérrez

Ilustración
Marcos Alberto González Pérez

Leo y escribo en mi lengua. Tepehuano del Sur. MIBES 3. Libro de lecturas. D. R. 2010 ©Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*. Obra completa: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua*: 970-23-0500-4
ISBN *Leo y escribo en mi lengua.* Tepehuano del Sur. MIBES 3. Libro de lecturas: 978-607-9033-31-6

Impreso en México

Na bhaan jix maatɪ' na tu' ya' tu ua'ñix

Na jɪ'k bhaan jim

Na jax kai'ñkam dhi u'uan	4
Nach jax kai'ñkam pui'ch chiɪɪɪ' o'dam	5
Gu xiotalh	7
Na jax kai'ñkam jup jum kai'ch Korian	9
Jix bhai'ñ chaat iñ jabui guñ gɪ'kora'	11
Na tu'x xidhuu na kuada' gu alhii o'dam	13
Nat pai'dhuuk dɪr pui' tɪm tɪt Booji Batbia	14
Mai'chɪk	15
Jich Meeji'k tuk	16
Jix bhai'ch chaatɪ jukgam dɪr jiim ich	17
Gu ubii tɪyaa	18
Gu u'iiba'	19
Mai'chɪk	20
Na tu' dua'ñdha' gu alhii o'dam	21
Na tu'x xidhuutu'nka' gu alhii chioñ o'dam	22
Mi' nañ pai' kio ja'pni tɪ tɪɪ': Meestam gio U'muntam	23
Gu mai'chɪk	24
Gu bhai'mkar	25
Gu saabil	26
San tuurta'm	27
Doi' juun tɪmkalh	29
Nat cham duu'n jix chamaam oidha'	30
Nat jax dhuuk tum anexota Totbhaptam	31
Toom asaak	32
Gu bhan gio gu kaali soi	33
Gu gɐ'gɐr i'gok mai gio gu ɪ'lhich i'gok	34
Gu kantar Korian kam	35
Mai'chɪk	36
Gu duuk	37

Na jax kai'ñkam dhi u'uan

Gui' nach jì'k o'dam kì'n tu a'ga, aach ya' oi'dha' bhaan dhi Boodamtam dìbìr na Korian bhaan jup bipio'. Ba' jai'p jix jai'ch am nam pui' o'dam jup ñiok, dai nam palhìp maakam pa' ñiok cham tu' pui' na jax aach, pui' na jax nam maakam tìtì' gu tu' gio nam maakam norra. Na gu' dhi ñi'ook ja'p ji buusan na dua, saalh jum pataasaim ba'.

Ba' dhi'ñi u'uan pu kai'ñkam jup jum duu nam bhaan jum palhbui'ñdha' gui' nam tu ja mamtuxi'ñdha' gu gø'gør ja'tkam gio dīlh gui' nam tum mamtuxi'ñdha', na gu' gu u'uan gui' na o'dam kì'n tu ua'ñix, jai' mi jim gu ñiiñio'k nach jai'dhìt cham pìk pui' tu ñiok, jix xijai ba' nach jix maatìt kaaya'.
Ya' ba' tu daa gu ñiiñio'k bhaan dhi u'uan na jax kai'ñkam jup jum kai'ch bìx jì'ma'n.

Ja'pni kup ba' mui' xi bhìichdhatgìda' nap tum mamtuxdhidha', aap nap tum mamtuxi'ñ gu o'dam kì'n, iam gīt ba' moox bhai'x maatìt kaaya' ap gui' na jì'k tu' tu ua'ñix.

Nach jax kai'ñkam pui'ch chɨtɨtɨ' o'dam

Aach nach pui'ch chɨtɨtɨ' o'dam, dhi' mi' dhi'r jim nach pai' tu daan, nach gu' dhi' bhaan dudua, dhi' bhaan jix o'jo' na pui' tɨm tɨtɨtɨ' jich oo'ntam, gio nach pui' kai'chdha' jich oo' dhi' ba' pui' kai'ñkam pui'ch chɨtɨtɨ' ich nach jir o'dam.

Nach gu maaxik bhaan jix o'jo, bhaan jix biiñak ich dhi', maaxik mi' dhi'r jim gui' nach jax ja'k jich chɨtɨtɨ' gia kuch jax ja'k tɨi xi ɨlhi'ñ, ku gu' dhi' nar jich mo', na gu' mi' dhi'r bɨx aixim ba' bhaan mi' jix maati' nach jax ja'k tu dudua nach jir o'dam.

Gu bisulh, sampe'reeñ, ku'uur, raraamuri dhi pui' tɨtɨ' am pui' na jax ba ua'ñix ya' cham tu' nañ jax chɨi'ya' o'dam ja'pi' nañ mi' pu tɨ'ya bisulh piam ku'uur ja'pni.

Dhi'r am nach pu'ñi ja'k bach mamtuxdhidha', nach jix kɨgaldhat guch ni'ook pui' kɨ'n xi chɨtɨtɨtɨ'nda' jix bhai' xich chaatat, na gu' moi' jai'ch gu ñiiñio'k nach jax chɨtɨtɨtɨ' na bhaan jix maati' nach kɨ'n tu sɨlhkam jir o'dam.

Pui' nam jax jich chɨtɨtɨ' gu naanbat, aach pu cham maat na jax kai'ñkam pui'm kai'ch *tepehuano* gu dɨɨlh jich ñi'ok kɨ'n, na gu' dhi' dɨɨlh namɨt mu pai' daraibuk pui' xi chu a'gak nach jax ja'k tɨtɨ'nka', aach pu cham jaroi'.

Na gu' gux io'm bajekdir maakam jup xich maatit am gu naanbat, nam poblanos xich maatka', jì'man xib gu jagi'gír o'dam pui' ja'k jum tìtì' am jabui gu naanbat, gio pui' up gu naanbat jagi'gír, pui'p xich maat am ka pup poblaanos, sap panaas nach jir a'lich kikcham kam.

Jir am nach moo ba ñiñña', gan jach xi chî ñi'ñdha' na jax ja'k pik tutu'ii', dhi' pui' ja'k jir am nach moo tu'kam ba ñi'ñdha' gu tu' na silhkam jir aachga'n, nach ba' bhaan xi chu da'ñchu'nda' na ba'r pui' ka' nach jax ilhii'ñdha' gu tu' nach bhaan tu a'gada'.

Dìlh mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu: Eliseo Gurrola García

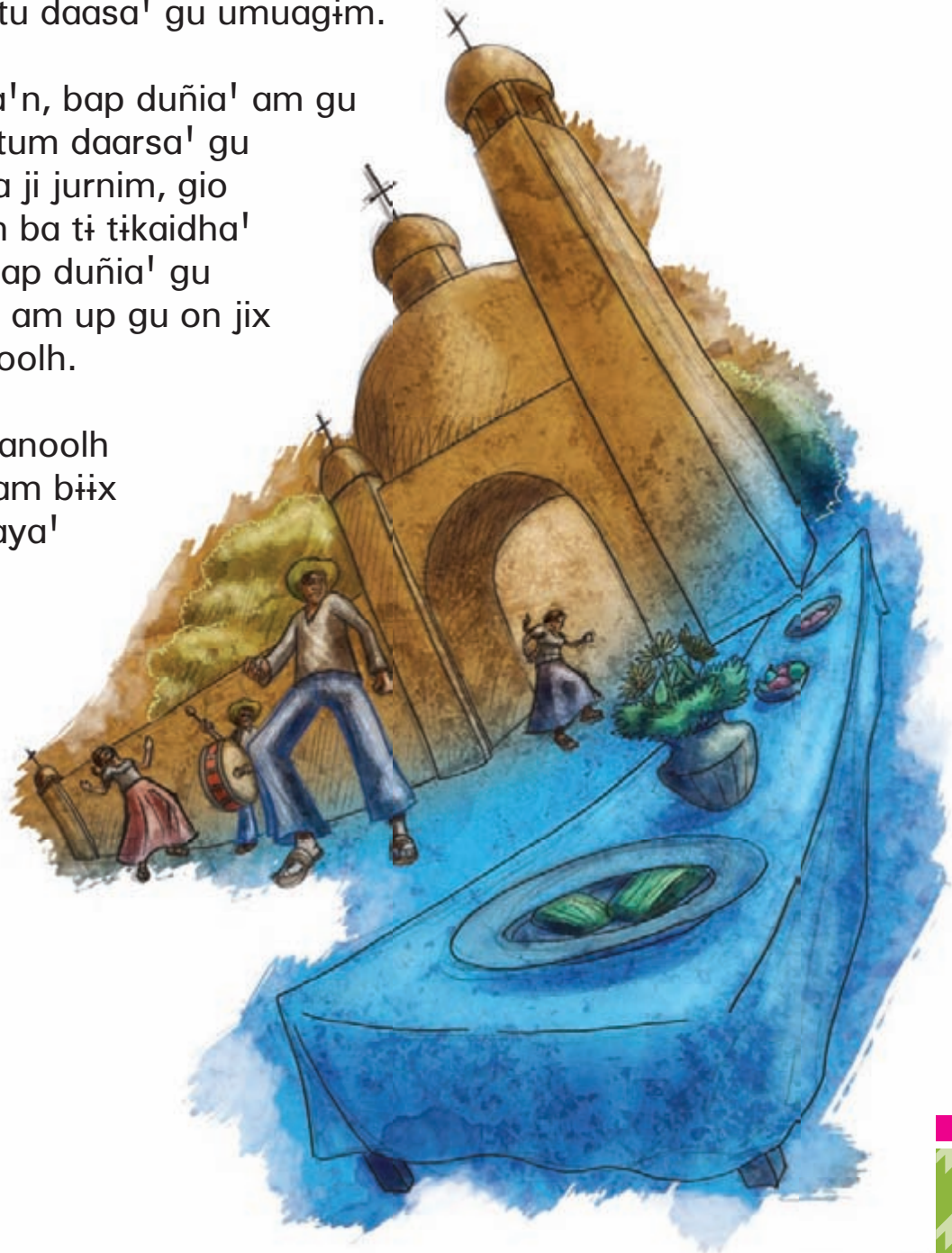

Gu xiotalh

Aach nach jir o'dam bix aixim tu buada'
ich pui', na jax nach tini'da' gu xiotalh mu
nii'karta'm, aach mui' ba jiimda' na
pai'dhuuk ba tu daasa' gu umuagim.

No' bar maa'n, bap duña' am gu
botto na pai' tum daarsa' gu
timaich no' ba jiurnim, gio
gu yooxi' nam ba ti tikaidha'
gio ba' nam bap duña' gu
iagit, do'ncho am up gu on jix
chamaam tanoolh.

Maambix tanoolh
jix xixdhuka' am bix
nam ji'k mi aaya'
nii'kartam.

Gu chichio'ñ ba ja jootsa' am nam ba nabdhipo' nam ba gaa'mpo' muja'p gampix gu suimalh, bho'mkox, piam sia tu' nam tigia'. Ba no't bam ai gu maakob tanoolh bap duñia' am gu tìmaich. Ba' no't bam ai gux chamaam tanolh, na mui' ji chukgia' ba tu saasbia' gu sookbolh, gio na mui' ji chim nì'ya gu xiotalh mi' pui' gam ji xia'lhia' jix. Kì'nkob na tum jugia' gu tìmaich ki'n gu juunma'n.

Dhi' ba moo ja'pnir jum duukam. Nach jix kiki'ñka' gio na duukda' gio na cham tu'ch dhuñiidha', pu'ñir jum duukam nach ba' tì nì'da' gu xiotalh gio nach tuch uañi'ñdha'.

Na pai' dhuuk jix chum xidhuuka' cham jir am nam bha da'ngida' gu chio'ñ gio gui' cham nai'p tu da'ngida'. Gio ba' bix gui' nam jax ja'k jum da'nsa, nai' diti'dilh tì nini'kar am, pui' na jax gui' nam Agilaares jum da'nsa maakam ja'k tì nì'am gio gu Plalores, Sootos, Mendiias. Dhi' ba' pu'ñi jum duukam nach ba' tì nì'da' gu xiotalh aachi' nach jir o'dam.

Diih mo'ram ñir boosgak tu ua'na' gu:

Ma. Imelda Ramos Sifuentes

Na jax kai'ñkam jup jum kai'ch Korian

Gu ñi'look na pui'm kai'ch Korian aach diñlh
jir jich ñi'look o'dam, nam gu' Korian jir tu mui'
biix tu'm gu kooko', pui' na jax gu nankasir,
gandai' biix aixim. Ba' mi' dhir bha jim dhi'
dhi ñi'look na ja'pnim kai'ch "ko'". No'ch jaroi
i'mkiat, jup tiida' ich —iMi' gu ko'!—, piam
no'ch gu alhii i'mkiat, jup tiida' ich ip, —i mi'
gu ko'—, sia ku gu'r jo'korai' piam araampu
piam naksir piam tu' na pix.

Dhi ñi'ook Korian, pu ba bia'ich na mit ba'
ya' ba ai gu naanbat momkoram dir, pu pui' ba
ti tti'ti' ich nach pai' Korian ki'n jix
chu maat.

Gio gu' sap Korian jix jai'chkat gu ja mo' gu
nankasir, jir ge'ka' sap gu naksir, gui' ji nat
gu' siambri ma mua maadit gui' namit gatuuk
mi' bhaan kuu gui' na 27 bhaan bipio'da' gui'
na tum kuukpada' gu ja'tkam gui' nam jix io'm
jix buam tu maatka.

Dhi' pu'ñi biix aixim bhaan pui' ji chi tti'
jachich Korian.

Gu naabat ñi'ook ki'n na pui'm kai'ch
Durango, aach pu cham maatit ~~kæ~~ na jax
kai'ñkam jup jum kai'ch na gu' dhi' diilh jir ja
ñi'ook gu naanbat namit mik dir ya' ai.

Ba' aach jich bhai'ch chaat o'dam nach diilh
bia' gu ñi'ook nach ki'n tti'tti'ti' ya' Korian nach
pai' oi'dha', nach gu'x maat na jax kai'ñkam
pui' ti' ti'.

Diilh mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu:

Eliseo Gurrola García

Jix bhai'ñ chaat iñ jabui guñ gɨ'kora'

Taxchaab jiñ chaat
taxchaab jiñ ñaan
napimɨt jiñ ɨi
nañich ba' mi'dhɨr
maaxirɨk gɨ'tɨr
na pai' joidham
jix kiɨ' gu dɨbɨr.

Taxchaab na pimɨt
joidham xiñ joi'mdak
cham oodak jiñ gɨ'ɨlh.

Jam bui dhɨr jañich
bɨɨx aixim tu maat,
gu ñi'ook gui' nañich
bɨɨpɨ' maat dhi'ñir di':
" Jiñ ñaan, jiñ chaat ".

Jix maat iñ nañich
tu jam juantuda na bap
tanoolh gio na bap tukaa'
na pim jix bhai'ñ buimɨk.

Biix aixim bhaan jum tulhii
pimit nañ ba' bar ja'xbui'.

Ba' aañ cham jiñ o'jolhdhat
xi chuñ mamtuxdha' na ba'
katti buimok gu maaxdhix
chu maatim gi'lhia' iñ.

Cham bia' iñ nañ tu' ki'n
jam namkidha' napimit
joidham jix bhai'ñ dhuu.

Daipui' nañ ge'kam ki'n
jam taxchaabgi'ñ.

Na gu' no' cham aapi'm gi't
pu cham jai'ch ka'ñ gi't
ni nañ dhuaka' gi't
ni kuñ jir cham tu'ka' gi't
jabui gu ja'tkam.

Taxchaab jiñ chaat gio
aap jiñ ñaan.

Ja'pniñ pi'x jam titda.

Na tu'x xidhuu na kuada' gu alhii o'dam

Jix xidhuu nap kua'da' gu lankillos jurnik ja'k, nap gu' cham ka ñiaka' tukaa'.

Jix xidhuu nap kua'da' gu lumaa'n na gu' cham gammijj bhai' pup jix baiñmi'ka' jum tuuku' no't tu' mam duu.

Jix xidhuu gu bo'bhar nap biiñdha' no' bar jurnik, nap gu' cham ka ñiaka' tukaa'.

Jix xidhuu nap kua'da' gai'xim gu bhaidha', na gu'm aaya' gu mukgi' gio gu xiiñ xi' jum buibas am.

Jix xidhuu nap gø' kua'da' gu jotkox, na gu pu cham tì tìtì'ñchurka' ap.

Jix xidhuu nap kua'da' gø'gøer gu junbaa', jum i'nkiata' no'p ka koos.

Jix xidhuu nap gø' kua'da' gu tooxkolh manteek, nap gu' cham daidha ka' gu kabaicha'm.

Nat pai'dhuuk d̄r pui' t̄m t̄t̄t̄ Booji Batbia

Na jax ku ba' pui' t̄ t̄t̄' booji batbia.

Baj̄k d̄r sap pui' ba t̄ t̄t̄', mu nar bibiatamka' batbiada' gu
booji nam b̄ixdh̄t̄ n̄i' ñdha' gu ja'tkam.

Nam̄t̄ d̄r bhai' ji mui'dha' gu ja'tkam, pu juu m̄t̄ gu bapooji.

Ja'pni ba' kai' ñkam pui' pup t̄m t̄t̄t̄' booji batbia.

D̄īlh mo'ram d̄r boosgak tu ua'na': Francisca Aguilar Cumplido

Mai'chik

Bia' gui' na bhaan tum u'uan
gio na pai' gø'x chu bhai'
gio gui' na jaroi' tu mamtuxi'ñ.
Bhaan baapak am gu a'aalh
nam jix bhai'm taatit mi aajidha'
¿Jir tu' da'?

Gu eskuel.
Na pai' dhuuk a'ji gu piasta
joidham jix bhai'm taatka'
jix moomdora' giox chua giox bi'
xi chīm tti'dhat.
Biixdhīt ba' ñio'ki'ñdha' am.
¿Jir tu' da'?

Gu bañdhiir.

Diilh mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu: Asiano Reyes Nolasco

Jich Meeji'k tuk

Aap nap gammich buip tui'dhi' na bap oidha', gammijich maap jup tui'dhi' ap jich Meeji'k tuk, gammijip jich aa'ñdhidha' nach jax ja'k jix bhai'ch chaatka' gam nach jax ja'k jix bhai' tu oi'ñka', nach joidham jix bhai' kai'chdha' gu jai' jabui gam sia biix gui' nach jabim oi'dha'.

Biix maap bhaan jup tutu'ii' ich na ji'k tu' ya'x chu jai'ch bhaan dhich Meeji'k tuk, dhi' bhaan jich palhbui'ñ ich.

Cham bhai' nach tu taanda' nach jix bhai'ch chaatit tu oi'ñka', piam nach pui' tu buada nach diilh jax ilhii'ñ, na gu' aach diilh jich a'm jup tutu'ii'.

Gui' nach tu' kam ilhii'ñ, saalh jach pix ji gi'lhhdhidha', pui' na jax nach chu'x maat, nach jax ja'k tu dudua, na tu'x chu jai'ch nach pai' oi'dha', nach jup tu bua nach tu' i'hii'ñ gio nach cham jaroi' bhaa'mki'ñ na jix oi'ñga'n.

Ba' biix jach maap biima'n jup tu'ii' guch Meeji'k tuk.

Jiñ Meeji'k tuk.

Jix bhai'ch chaatɨt jukgam dɨr jiim ich

Ju'kgam dɨr moo bha jii chich,
jix bhai' jich chaatɨt
nach ua' guch saasab
o'dam kɨ'n ua'ñxim joidham
nap ba' xi kaaya',
na jax jum kai'ch.

Ay, ay, ay,
biix jix bhai'ch chaat ich
na ba' gu o'dam ñi'ook
jix dha'ra' gilhiim
na chich ba maat.

Taxchab gor biix
nach jix bhai'ch chaat
na guch ñi'ook ua'ñxim bia'
ich cham tu' jum ðlhdham
soi' chui' dhi' kɨ'n sia.

Jix bhai'm kai'ch
Dhɨ'ñi saasab.
Jiñ jur am gɨ'nsɨ,
Nañ ya' xi kœœ.
Nach ñi'ook biima'n jiimchu'
Na pui'x abhaaruix
Nar o'dam kɨ'n ba'.

Gu ubii ṭiyaa

Maa'nim bajik pai' dhuk mupai' oi'dha'ka' am gu ja'tkam, dai maa'n tu marka' am cham pai' buppada' am nam gu' gilhim jix dha'da', gammijim baidhat jiimda' no' mit pai' ba paxiaram na ba' cham jaroi' ja ṭixdhika' na gu'r ubii ṭiyaaka', maa'nim sap ba' diih mi' pup daa kiicham na mit ka ji piasta gu gi'korga'n, ṭi sap jix chi ṭi bhi'ñ. Ja'x pix nat ba jur giilhim sap jix io'm bhai' ji jii gu duuk, ṭix buam jum aa' gu ubii ṭiyaa, na gu' am ba joiñi'ñ gu sai' ba'ak. Mikkat sap ge' bhai ji mi gu suudai', mui' sap pu ia gu ba'aak biinkam gu ubii ṭiya, pu bi'iiñ sap gu suudai'.

Buimgidhak nam mui' ba jiim gu gi'korga'n mi' pix cham tu jai'ch gu ja ba'aak dai sap gu suudai' mi m̄r, ṭi sap suan am gu gi'korga'n gu ubii jix buam jum aagat namit. Biix sap ba' pu koi mit.

Diilh mo'ram d̄r boosgak tu ua'na' gu:

Socorro Mendía Ciriano

Gu u'iiba'

Gu u'iiba' na ki'n tum duduadhi'ñ gio na tu'x bhai'.

Bìpì' nañ xi ua'rai gu u'iiba' muja'p taatsab pa' nar mui', gio nañ xi jidhoorai jix chamaam kabuimok i'ya', na jiñ dhua'ñda' no'x joiñ guñ jik, nañ ba' ba tu nakcha'.

Piam noñ cham jidhooram dai, nañ xi dha'monai pui'p i'ya' jix chamaam kabuimok, dhi ba' bix aixim tu'm ki'n tu duduadhi'ñ, na gu bix ja kooda' gux buam jum duukam nam mi'p tui'ka' jum book am gio na xim niidhat no' bax kabaak na ba' moo jir amka', pui' na jax utuubri na kabkar.

Dìlh mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu:

Eliseo Gurrola García

Mai'chik

Kabuulhik jix kooma',
tuata'm sə'ka' piam baapaidha'm
jix bhaa'mna' am gui' nam bhai' oi'dha'.
¿Jir tu' da'?

Gu panaalhix.

Kabuimuk bhai' ba ti'ñi'ñdha'
jir ja sa'ua gui' nam cham tu' bia'
no't ba jur ba koxia'.
¿Jir tu' da'?

Gu tanoolh.

Cham maati' nat jaroi' tu ua'na'.

Na tu' dua'ñdha' gu alhii o'dam

Gu alhii no'm ji'bik, jir am nam kusbidha' gu tanoo'salh,
bhi'mñia' ba' gu ba'aak jix chamaamim giox chamaam kabuimok.

Gu alhii no' cham kua'gi, jir am nam sai'chulhdha' nobii'ram
gu kua'nsulh na ba' bax kua'gika' no bar gø.

Jir am gu alhii gu ðhi'ch ubii nach dhaam ðir daasa' no't ba tu
maraat gu buru'x na ba' cham ko'ktulhi'ñdha' pai' dhuuk no' ba tu
maamar gio gu *remedio* gu tiitnip ko' na bhai' bhüya' komii'ram.

Jir am gu jikuu'n gu alhii nam bita'n daasa' pai' nam daasa'
gu i'guk piam gu mansaan, na ba'
daam ðir bhaan takcha'.

Jir am gu alhii na mi'
boo'ya' na pai' bo'ka' gu
baak piam gu karbax na
ba'x bhai' tu boppoda' na
cham nai' ialhchu'nda' no'
koos.w

Jix dhuadhia' na kua'da'
gu alhii gu bakaaxga'n gu joob
na ba' cham bhanaa'ka'.

Jir am ji na gu alhii xi sîsxichdha' gu piipilh na ba' jotmuda'
ñiokcha'.

Na tu'x xidhuutu'nka' gu alhii chioñ o'dam

Cha'p io'da' gu suudai gø 'kam gu taas, na gu' gø' tu mo'ka' gum kuulsi.

Cha'p i'kida' gu yooxi' gio nap cham xialhichdha' jum bonaam am, na gu' no'p bar gø' jix u'mokka' ap.

Jix xidhuu nap tu kua'da' kî'n gu gø' bhiikar, na gu' cham ka bhaai'ka' nap milhia', gu bhiikar mi'm tîtkada' jum tooton am.

Jix xidhuu gu juk mîmdam no'p maap daa', nap gu' kuatis tu maamarka' gum bîina'.

Jix xi dhuu nap kîksada' gu baalh gui' na tîmkalh mi'm ga'mo nam gu' cham jî'xkat tum o'nbaiñdha' pai' no'p ba paxiarim.

Jix xidhuu gu tano'salh nop tî'tbia, cham kuudam ka tî mîmrada' ap.

Jix xidhuu nap soñiakda gu bo'bhar na chakui mai' buixka', na gu' jix koo'klhia' gum tooton gio nam gî'bia' gu duuk.

Jix xidhuu nap tuukab ñir u'da' gu tîmkalh, napim gu' dai u'uub tu maamarka bîima'n gum bîina'.

Mi' nañ pai' kio ja'pni tì tìtì': Meestam gio U'muntam

Nañ pai' kio ja'pni tì tìtì' Meestaaam gio ba' u'muntam ba' ja'pni kai'nkam pui' chì tìtì' na gu dībīr a'lhiok jap tu'ii' na gu mees gio bhammī ja'p kakookba'n jai'chkat gu umuu', na gu' xib cham pik ka jai'ch.

Jano' dīr mui' oidha' kī'n jam jup buada' nach jax ja'k tu buada' nach jir o'dam gio nach gammī tì tsda' gu juun, gu bhab, gu chiicharus, gu abeena, nam ba' ja maakda' gu baak, gu kakbai gio ba' gu bhu'mrux, taabhak nam ba' cham ua'ma'. Gu xiotalh gammījī tì nī'da' am na pai' dhuuk bam tīmuidha' gu disiambri ba tīmo' am na pai' dhuuk bar jix jum maa'nka' gu *enero* bhaan gu masaa'n.

Gio nam mai' tu buppada' gu junbaa' nach ba' ba tu jugia' nam gu'x xidhuutu'nka. Aañ jix bhai'ñ chaatit nañich ya' ba maaxir dhi dībīrta'm.

Dīlh mo'ram dīr boosgak tu ua'na' gu:

Elvira Salvador Santana

Gu mai'chik

Tu' da' gui' na mi' pur
Jooxia'ka' gio na mi'
pur bhiikarka'.

Timkalh.

Tu' da' gui' na tu ñiok
sia ku cham tu chiiñ
nap pai' dhuuk tu a'gi'ñdha'
tu a'gada'.

Ua'ñix.

Tu' da' gui' na pu ua'ka'
gu ba'ki'ñ.

Sokbolh.

Diih mo'ram ñir boosgak tu ua'na' gu:

Rosalío Caldera Márquez

Gu bhai'mkar

Na jax jum bua gu bhai'mkar, biip'i'ñ xi ìkii gu maanta, xi jupaabdai nañ jì'x jix aa'nda', nañ ba' xi chibgatai, mui' xi baapsa' gu ilaasa piam istambre mui' gux a'bhar nañ jax chu'm jix joi'ñdha', mu nañ pai' tìmo dai nañ ba chiñchuda' gio nañ xi jikpatai gu giigiarga'n mi' xi dhalhxidhai gu bhabha'salhga'n mi' xi chuttuidha' gu bhai'mkar.

Biix aixim tu'm jai'ch gu bhaabhai'mkar, pui' na jax gu jikpaichixkam, bapxidhixkam, soomxim, gook dhi' jix io'm jir bajikkam, pui' na jax gu bapxdhixkam gio gu soomxim.

Dhi' ba' jix io'm jir bajikkam, pui' na jax gui' nar si'silhikxim gio gu jumai na am tu bapoi ka' gio na tu jurka', gu jumai nar jikpaxim jir xibkam nat binkam ya ai gux a'ski' na soomkar jix ñolh ki'n jup jum bua na ja bui dhir jim gu naanbat.

Diilh mo'ram dir boosgak tu
ua'na' gu: Eliseo Gurrola García

Gu saabil

Gu saabil na jax ja'k duukat ki'n tu duduadhi'ñ.

Bìpì' nañ xi bhìrai gu saabil jaa', nañ xi
chìgai jaxchu'm na bax kabaakka', nañ ba' xi
ikì ba bhìka', mu nañ aichdha', xi taapnai in
gio no' jai'ch gu bìñ palhìp jañ mi' xi choi'dhai
nañ ba' mi' xi chikdha' pai' nax ko'kka', mi'ñ
xi bulhia' tu jannulh ki'n komaarak, jì'k ma'n
ora na mi' xi bulka' nañ ba' ba buplhioka'. Gu'
nañ jax mi bulhia' jotmìda' ji na nai' ji jìplhia
pai' nax ko'kka', pui' na jax jum mo' am, jum
kom am, jum ñob am, bìxkap pai' nax ko'kka',
dhi' ba'x bhai' ki'n tum duduadhi'ñ na
pui' chì' saabil.

Dìlh mo'ram ñir boosgak tu ua'na' gu :

Eliseo Gurrola García

San tuurta'm

Na pai' dhuk jir santuurka', maa'n simaan no' pìx ba bi'iixhu' nai' ba ja jootsa' gux kai' nam bhai' xi chu bai'ñpo' gu o'rosiris muja'p kiikcham nam jax oi'dha' gu ja'tkam nam mui' xi jimia' nam ti kii'mpiga' na pai' tum yassap gio mu chiop. Ba' nam pai' dhuuk mu aaya' gu ja'tkam, dho gu' tu sobkona' am, tu saruiña' am jix bhai biix kap na pai' pui'm aa'nda'. Ba' gu koi' tu' bhabhai'ñ am gu duñbipiio'kam nam tu ja makia' gu ja'tkam tu juandam.

Mi' ba na xi chim tiimui, dai nam am ba ti niirada' nam pai' dhuk ti tikpu', am ba tu jumpadidha' am gu tu' nam ti tikia', biixchu' na jax chum kua'.

Gu' muja'p kiikcham gook simaan pu ba tim tikiidha' ji, nam gu sap mik mi' ja'p pui' ba oipuda' gu kokkoi' nam bax bhionka', pui' nam sap ba' biipit' dir ba ti tikiidha' muja'p ja kiikia'm gu ja'tkam.

Ba' na pai' dhuuk bar bhaanka' jano', maa'n bhaan gu nobiambri jik xium baik oras bhaan, mi' ba aaya' am gu joisis gio pixkalh gio gu topiil biix nam jik joisis nam bhai' ji kiisa' nam tu samñidha', gux kaai' biipit' ba samñidha' gu kaampaan, mi' dhir gu plente, orosiir mayoor, mi' dhir gu jai'm pìx jim kilhba' biix, mi' pup saamunda' nam aajidha' gu ja'tkam chichio'ñ saamni'dhai' am gu kampaan mi' pui' biix chanooh, dhi' sap ba' na bhaan jix maati' nam mi'p tu'ii' gu jajaaduiñ gui' nam ko'ix.

Mu na pai' ba jurnia' ba', mi'm ba ji chu ai'ya' gu ja'tkam
gui' nam mikkam tu oi'dha', bhajap kiikcham am ba ji aaiya'.

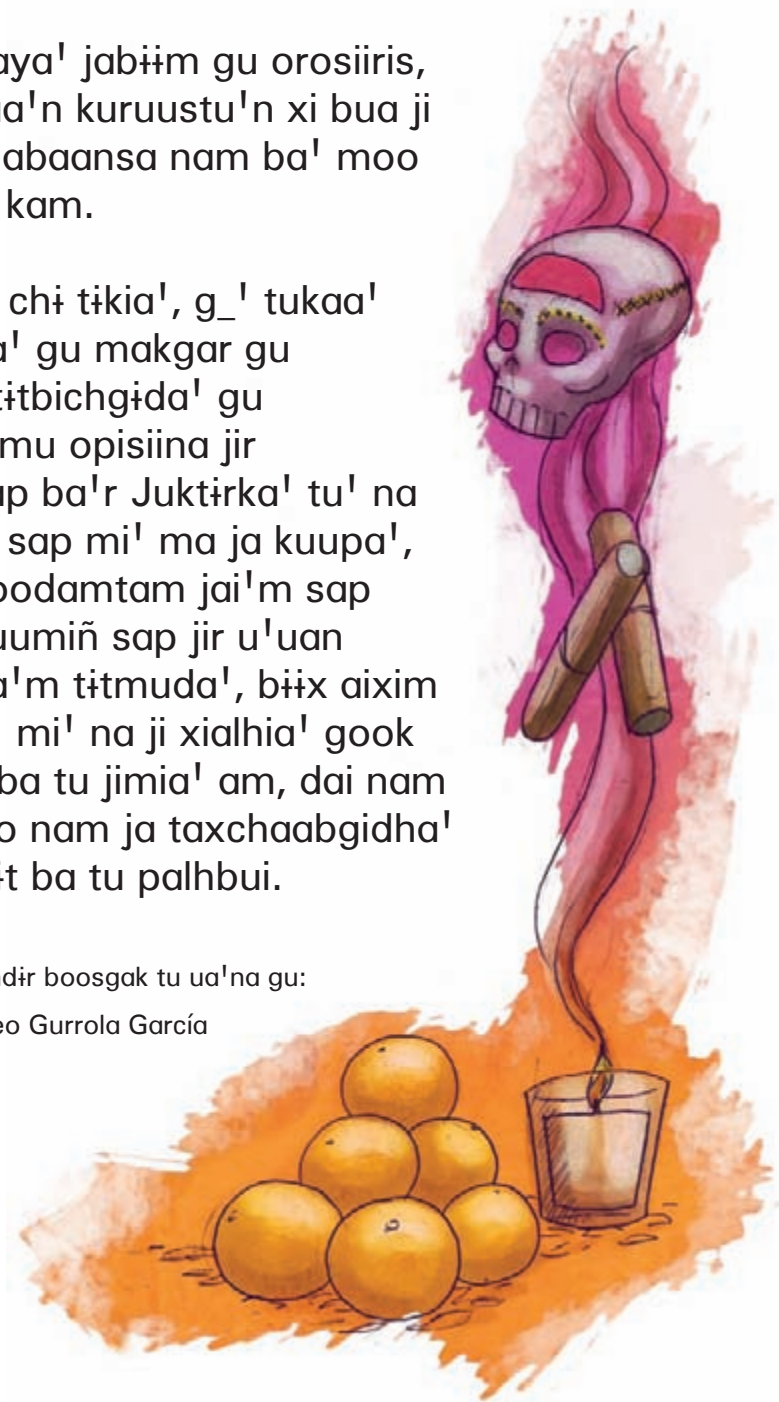
Na pai' dh̄ir jir pue'mblo, mi' dh̄ir mui' ji jimia' jab̄im gu jai'
nam mi'r oi'ñkamka' nam ba ti tikpu' jurnik ji'k xium maakob
timkalh jix juuk, bhii, bhaidha', pui' na jax nakaab, naraankas,
karuum gio repreeskos, miibat, kiis, kañdhiir biix aixim na tu'
ba tum kua' no'ñ dhua.

Gu joisis jam mi'p ba aaya' jab̄im gu orosiiris,
pixkalh, topiil. Biip̄i'm maa'n kuruustu'n xi bua ji
gio nam xi kantaarui gu alabaansa nam ba' moo
ba ti tikia' biix na ji'k jat'kam.

Mi' ba' nam pai' biix xi chi tikia', g_ ' tukaa'
na ba' ba tum bamii'ñdha' gu makgar gu
tutpil, muja'k ba' ba tim titbichgida' gu
joisis ja biim gu ja'tkam, mu opisiina jir
Boodamtamka', ja'pak sap ba'r Juktirka' tu' na
pix jax jum buada', jai'm sap mi' ma ja kuupa',
ba ja ui'ka' am muja'k Boodamtam jai'm sap
mi' ba tu namkidha' gu tuumiñ sap jir u'uan
jikiakximka'. Jai'm sap ba'm titmuda', biix aixim
tum buada' nam titbiada' mi' na ji xialhia' gook
bhaan gu nobiambri. Ba' ba tu jimia' am, dai nam
xi ja makia' gu makgar gio nam ja taxchaabgidha'
namit jix bhai' dhuu namit ba tu palhbui.

Diilh mo'ramdir boosgak tu ua'na gu:

Eliseo Gurrola García

Doi' juun tĩmkalh

Na tu' jum aa'nda nap ba' ba tu duñia':

Gu junbaa' jĩ'k mambhĩx, palhĩp gu on gio gu suudai'.

Nap jax ja'k duñia':

Biĩpĩ' xim ki'lhba' gu juun, mi'dhĩr ba' bam tuuta' baiñum muliinta'm, dai nax chaatakpa'ka' gu tui', mi'dhĩr ba' bam da'biña' xim binda' ba' gu on gio gu suudai', dai na cham xi' ba'nnia' gu tui'. Mi'dhĩr ba' mattur ta'm pĩx jim boosgaidha' gu tui' nap ba' ko'kmarkadaidhat bhaan gu baiñum tortiadoor no'p bia' piam pui'm noonob am nap xi ko'kmarkadaidhat jix koopok piam jix ko'kmalhik jax ñap ja'k jix aa'ñda' nap ba' ba bhaidha' kumaalhcha'm na cham pĩk xi'x choiñ ka'.

Diĩlh mo'ram dĩr boosgak tu ua'na' gu:

Eustolia Gurrola Ramírez

Nat cham duu'n jix chamaam oidha'

Maa'nim sap cham duu'n jix chamaam oidha', jix io'm sap tu gaa koimít mui' gu sasoi' nam nai' tu oipot. Gam sap gu ja'tkam pìx ja'x ba ji ko'iim am, na gu' cham ka jai'ch nam tu' jugia' ni gu suudai' ku kax jai'ch. Sap ba' maa'n pìx gu maa'nkam mup pai' io'da gu suudai' na pai' cham ga'kida', sai' sap jai' gu sasoi' gu gampìx kam mi'p tu io'da' am. Sap ba' gu maa'nkam nat gio mui'p i'iim gu suudai' na mi' ka tu io' mi' sap pìx ba kiik gu maa'n gu maa'nkam biixchu' koi' sap xi chu ua', ja'p sap kai'ch —Ya'ni gu koi' nap tu jugia', giilhim chi bax bhio' ap—, gu' ji sap gu maa'nkam jix chaat na cham jir am na tu kua'da' pui' sap cham tu juu, jai' gu ja'tkam mi' ji øøk ma tu juumít dhi' sap ba' siambri duduatu'am namít tu juu nat ji'x cham duu'n.

Gui' nat cham tu juu sap nai' ganai ji ia, mi' sap pup kaat cham jaroi' yaas. Gu' ji na gu' sap nat pai' dhuk duu'n bhai' ji dua gui' na mi' pai' kaatít, gui' sap ba' nai' ji koimít nam duduakat nat ji'x cham duudak. Na gu' sap jir ja'ook ak gui' nat tu ja maa, ba ja u'uuk ba' xi chu ja maakak.

Diih mo'ram ñir boosgak tu
ua'na' gu: Sergio
Rodríguez Flores

Nat jax dhuuk tum anexota Totbhabtam

Jano' nar ge'kam ki'n daaka' dippir ki'n gu Santos Galindo Mendoza biix na ji'x Juktir bhaan bipio' gu dibiir, gio nar jix kai'ka' gu Espiridión Galindo Cervantes, jano' tum aneeksota ya' Totbhabtam. Biipi' Yooxi'cham ja'k kar aneeksoka', ya' ba' dai nar poblaadoka' pix, gui' ji na mit gu' jai'dhit tu daa na jumaip jum duña', gu aneekso ya' ja'k Totbhabtam, na gu' gu bhai' oi'ñkam Yooxi'cham cham aa'nda' am nam bhammi a'jit bhai' pui'p xi kai'chdha' nam jax ihii'ñ gu totbhabtalhik, mui' oidha' xip duu nam tii xi chu daa'ñchunda' nax kaai'ñcha' git gu ja'ñi'ook, nam gu' pui'm aa'nda' nam bhai'r aneekso, gu' ji nam gu' cham ja'ki'galhi'ñdha' gu bhai' oi'ñkam, ja' gĩbdat jam bhammi dir ja'p ji ja' baapmigi'ñdha' no'm jax chii xi kai'ch piam baiñum ki'n bhai' ba'ñi'ñdha' am.

Pui' ba' ma tu daa mit gu totbhabtalhik nam jumaip duña' diilh gu aneekso nam pai' oi'dha'. Gui' nam biipi'p tui'ñgida' namit tu daa, dhi'ñim jir di': gu Epifanio Galindo gio gu Benito Santana gio gu Epifanio Santana gio gu Bernardino Kalleros gio gam jai' gu biipibup jix a'aixkam. Jix io'm jir mui' am gu' gu ja'tkam ya' Totbhabtam, pui' ku ba'x io'mpa' mui' bar kiikcham gio nax io'mpa' mui' bax chu jai'ch namit ba ja palhbui gu ge'gerkam nam gu' biix maa'n ñi'ook jup duuk, cham tu' pui' na Yooxi'cham.

Pu'ñi ba' dhuuk tum aneksota Totbhabtam.

Toom asaak

Gu toom asaak nañ jup duñia biip'i nañ i'kia' gu upua'n gu i'guk, no' bar alich kiikam, na gu pu chu'm jir am na bax kabaaka' nam askicha'.

Ji'k baik tanoolh nañ bhajap xi chikia' i'ki gu upua'n, na palhiip xi bhaataya', nañ ba' jumaa' jix bhai', biip'i'ñ mai' bua' gu komii'ñ, na pai' bar toomka', nañ ba' bhai'p xi choidha' gu suudai', na ba' joidham jix chootoi jup jum duñia' a'bhilgha' iñ ba', na xi gakia' nañ ba' ba ulhña'. No' jai'ch gui' na ki'n jum buppa na aniliina jum tiiti' nañ ba' ki'n xi bua' na biix aixim jix a'bhar, joidham tu'm jup jum duñia' gu toom.

Dai ba' nañ ba ti tirbiña' gio nañ ba ti'bgata', ba askicha' nañ jax chu'm jix aa', ja'ppix asaak, jix a'oi, jix bii, piam sa'sbharak gio na xim toi'dha' gux a'bhar nañ jax chu'm ihii'ñ na ki'n jix abhaar jup jum duñia' gu asaak, ba' no'ñich ba timo dai nañ ba giaridha'.

Gio jum bakuan biiñbui ki'n piam gu bakuañkar gu teja, na ba' cham oña' gux a'bharga'n, mi' xi gaamui iñ ba' gu tu'x biit bhaja'p xi sai'chdha' na binkam gakia' na ba' cham jix so'lhikka'.

Diilh mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu:

Eliseo Gurrola García

Gu bhan gio gu kaali soi

Maa'nim sap ti'ngiak mu pai' ka jim
giotir gu bhan, sap nai' xi chi ~~kæ~~, mu
pai' kai'ch gu tu', —tu' ba'p kai'ch ja'p
sap jum aa'—. Gan sap ba' tti chi ñi'ñ muja'p
joodai bipta', cham pai' sap tu jai'ch, mija'p sap
tti tu ga'nga, ampix tu ju'. Ja'x pix sap ba' mija'p
xi chi ñi'ñ, mija'p pix dhaa maa'n gu baak bhiich,
sap ba' mu jiimiik ja' kdir xi bua, kaali soi sap pix
mi dhaa, —Ja'p sap ba' ttitda am gu kaali soi, —tu'
kup ba' ja'p giilhim kai'ch, jum jugioka' iñ nap ba' cham
ya' ja'p pui' ka kai'chdha', sap ba'p kai'ch gu kaali soi,
dho biipit' nach boopoya' gio nach tutdakia', ba' no'pich
jiñ ma'iich nap ba'ñ jugioka'. Sap ba' gu bhan, na gu'
cham maat nar tu'p tu'mda', pui' kai'ch nar am. Sap
ba' namit pai' dhuuk mui' ji boop, gu soi mui' pu tuu'n
jix io'm gio nat pu tuata'm ja'k da'aa. Sap gu bhan
bita'n'dir mui' tti pup ti ñi'ñ, na gu' cham tissa'n.
Pui' dhuuk sap ba' cham jugio mit gu kaali soi.

Diih mo'ram dir boosgak tu ua'na' gu: Anselmo Mendía Aguilar

Gu gə'gər i'gok mai gio gu t'lhich i'gok

Gu gə'gər i'gok mai gio gu t'lich i'gok t'chadam, cham tu' gampix buan. Jir ko'kmarak gu jaaga'n. Jai'dhīt t'ix am gu ja'tkam, nam gu' bhai' dhīr jup ja bua gu a'sak gio gu mībat. Dhi' cham i'oob gu julhiikga'n, dai gu saabga'n joidham jix maikak gu gai'xim.

No' jaroi' jix chu askicham, jix io'm jir am gu gə'gər i'gok na i'kia' gu upua'nga'n, na gu'r tē'tēb. Ba' jī'k tanoolh mija'p xi chu aa' kajaanai na bhaataya', mi'dhīr ba' ba jumaa'. Ba' na pai' gə' xi buusaidha' gu toom, dai na xi bi'ññai bii'nahar ta'm na ba' mi' dhīr tī tīrbiñai ba tu askicha'.

Ba' no't jaroi jix chī mībatam, bīx gook dhi i'gok jir am, dai na xi i'kīi gu upua'n bhai' dhīr jum dī'ra', piam no't jaroi' pu'ñi pu ba i' no' gu' tu askicham mījimmī juugīt dī'ra' na pai'r ma'oo'nka', mi'dhīr ba' joidham jix bhai' xi kolhbixdhai bhai' xi kuupa' tu' ki'n na ba' cham tu' basīk mījīp ba gīxia'. Mījī ba' ba suuduya' gu barga'n na pui' i'gok jup jum tīitī', sia kur barga'n pīx. Ba' dhi i'gok pum kua'ñdhidha' gammījī na pai' dhuuk jum baxbhaidha', jumai ka'm ba'm tu'aidha' gə'ka'm gu tu', uamadhi'ñ jum tīitī'nda' kia' gui' na pu'ñi pīx ja'k ka duñiixka'. Ba' no't gə' bam bhīi, dai na bam totpoxdha' maa'n jimdam bīx na jī'x bam bhīya'. Mīkidha' na totpokda' na jī'x xim mībata' na ba' bam bhia'.

Gu kantar Korian kam

Aañ ya' kam dibiirta'm na pai'r nankasirtam,
 aañ ya' dhi Korian kam aañ nañ pai' jax kai'ch,
 nam pai' gu chichio'ñ tu' sïlhkam jir chichio'ñ
 gio gam gu u'uub nam giilhim jix jur.

Aañ maaxir tua dirba' mia'n na pai'r Anaalko,
 ðhi'ch dhaam dir maat jañich nañ chu kantaar,
 gu oidha' Remedios gio oidha' Kalbario,
 gammijiñ jam ti'ñchoka' nañ jì'x dhuaka'.

Dhi Korian jix dhaam iñ nax a'bhar tu torris
 giox a'bhar gu kiikcham gio gu ak *tunal*
 joidham jix bhai' ti'ñcho iñ bhaan gu tanoolh
 nañ añ jir alhiikat nai' tìtbiada' iñ.

Korian nar jiñ dhirba' nañ pai' joidham xiñ maat,
 na gu' cham tum ñiokda' gior bajikdir kam
 jum a'mkam tu kokda' iñ sia mīt mañ mua
 gio pai' nañ ja'k jimda' pum ti'ñchoka' iñ.

Na pai'x chī jiboo' mi' Guadiana ti' tiigim
 mui' bhaan jix chu maatī' jix bhai'm duuka' iñ
 aap kiikcham Biskaaya gio oidha' merkaado
 no' ñich am xi muu nañ ba' jì'k ba jam bua'.

Ya' dhi' dhi dibiirta'm joidham jix chu uañ kīr
 ya' maaxir gu Paañcho na cham tu mumkīt;
 jix u'uam tu baapsat kantaarda' Adelita
 ya' biix dhīt nīi'ñdha' am na yaja'p nai' jimda'.

Moreeras gio Alameedas na pai' tum paxiarda',
 jimmiida' iñ nañ mi' nīnīi'ñdha' gur aañ
 gammijiñ pum jam ti'ñchoka' ja'p na xib,
 nañ cham jì'x jì'k buppa guch ñaan Guadaluup.

Mai'chik

Gø tu bakua
tøb tu kuxbu
dai na cham tu chiñ
gø ti tiroon no'm
bhai' xi kılhkı'n.
¿Jir tu' da'?

Gu gø' labeer.

Gook tu noonob tø'tøb
gio gook tu tooton
tu'tpulhik,
Mui' kıl'n yooxmadhix gu
tukga'n.
¿Jir tu' da'?

Gu bhai'mkar.

Jix chamaan
tu buupui
dai na cham
tu chiñ, joidam
ırdı'ch tu kuu.
¿Jir tu' da'?

Gu tirimiaux.

Dıılh mo'ram dir boosgak tu
ua'na' gu:

Juan Mendía Soto

Gu duuk

Maa'n sap mupai' kioka' maa'n gu jagi', sap gook tu maamarka', dilhkob sap jup boppoda' am, gu ja naan sap ba' bhammi ja'p tɛ'kob jup boppoda'.

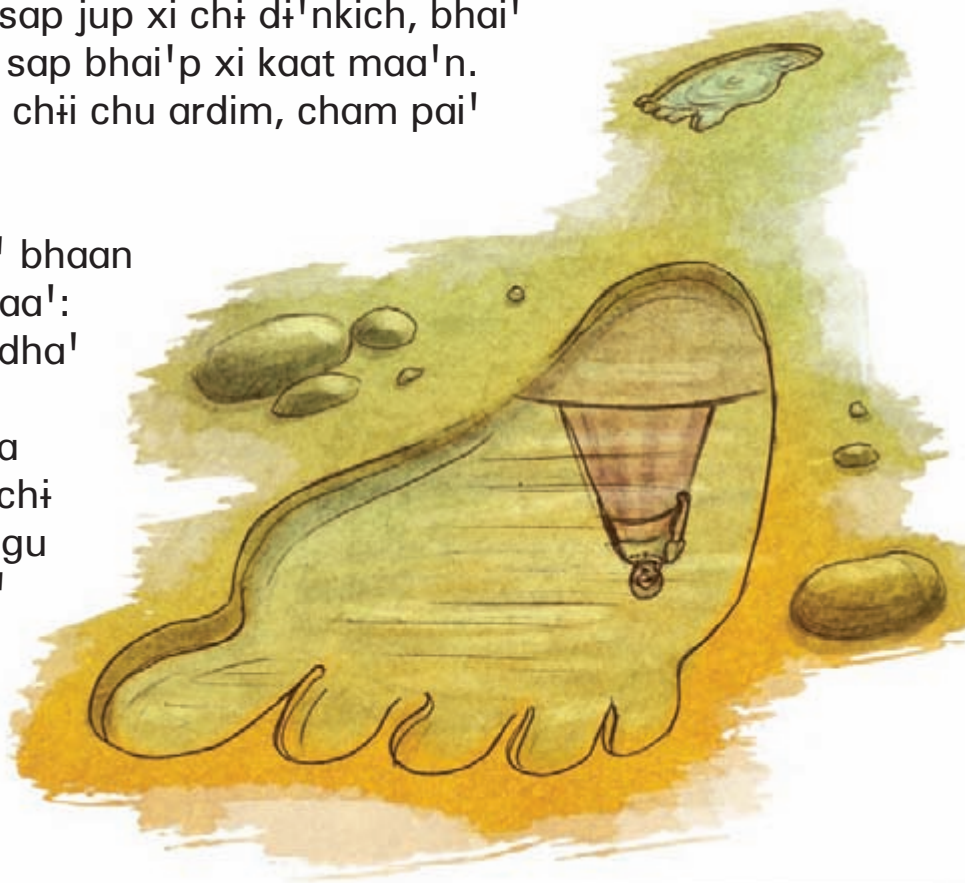
Sap ba' biix chukaa' jii'mda' gu ja naan, sap ba'p jum a'nda' am gu mamra'n; ɛtu' ba' ku ba' bhi'ji jii'mda' guñ ñaan?. Sap ba' buimgidhak mui' ma tiigim jamit, cham pai' sap tu jai'ch, dai sap gu baalh maa'n bha ja'p daa, sap ba' xi kupio'kak jamit miji xi chi ti mit, mi' sap jim bhiibgixim gu tu', xi baabuk jamit sap ba' xi bhipbhio', giilhm sap mui' ki'n bhiibi' gu jajannulh, bhipbhio'kimik am sap, ilhi'ch sap mi jim gu tu'x buadam, sap ba' xi ñiñidhimik am gio mi'p xi gaamuk xi bhiibgak ip gio gu jajannulh ki'n sap ba' ba jii'mit ip gio. Sap ba' nat mi ai gu ja naan, panaas sap kux mattu', ja'p sap kai'chim: —ɛBha ti tiipimit dho jiañ baalh am?—, Cham ñiok am sap.

Sap ba' maa'n oidha' ki'n bar sarbhak gu di'ti'n, sap ba' cham ka aa' am gu maamra'n na mi dhaaka' kiicham, muja'p sap joot jamit tua bita' na daaka', sap ba' ba ti' gu alhii nat pai' dhuuk jum ai. Dai sap gu alhii ba' mi' pup boopdada' tua bita', diilh sap ba' gio muja'k jup ba ai kiicham, mu xi xi'chdhat sap pix dhai. Saalh sap bam bhu'uut, mi' dhir ba tu oiri, mu ja'p sap ba tu u' gu yooxi', sap ba' gu di'ti'n mu jimiik xi bhirak gio mi'p xi boodak tua bita', dai nat jix bhai' xi bhiibgak jajannulh ki'n gio sap ba'p ba jii mu kiicham.

Sap ba' nat pai' dhuuk gio mui'p ti' tiigim, cham sap pai' tu jai'ch, dai sap jajannulhi'ñ pix mi tu dar, ma tu ardim sap, gammiji sap biix boi pix ja'x dhar dai gu yooxi', tu ardim sap gui', cham pai' aajim sap na mui' ti' xi mihchu', nammi sap pai' ba aajim akki'n. Maa'n sap gu ma'nkam mummi dir bhai' ji buus, sap ba' ba tikka no' cham pai' nanmik maa'n gu alhii, ja'p sap kai'ch na cham pai' nanmik —Bhai' dhir jap xi chi diikchia' o'ya ta'm no' cham bhai' pix maax, -ja'p sap tiitda—. Bhammi dir sap jup xi chi di'nkich, bhai' sap pix maax, yooxi' sap bhai'p xi kaat maa'n. Maa'n sap ba' na jax chi chu ardim, cham pai' sap aajim.

Sap ba' nammi pai' bhaan maayo, ja'p sap jum aa': —Ja'p ji nañ umua'ndha' maa'n gu makgim—, ma umua' sap ba'. Ba tikka sap ba' nat jax chi tiitki, ja'p sap kai'ch gu makgim na cham pai' tiitik. Jumai sap ba'p umua', pui' sap pix jup tiitda, ji'k jix chamaam ja

umua', maa'n nam jax chiitda. Dai' sap gu baapak chio'ñ pìx ba umua'. Sap ba' baik tanoolh ki'n ba tikka nat jax chi tiitki, sap ba'p tiitda gu baapak chio'ñ nat sap tiitki, dai na sap mik oiri, nammi pai' sap na Baapak chi'r ti tii'. Sap ba'p tiitda: Ea nach mu jimia'. Sap ba' mu jii mit, nammi mit sap ba ji bubua nat pai' ti tiitki gu makgim, mi' sap ja'p oirit pìx am jix bhai' tu bua gu alhii, am dumaalh jim sap ip gu jikoom.

Sap ba'p tiitda gu di'ti'n: —Maigor jiñ chio'ñ, tu'p ba'x bua yammi ja'p gampix—. Sap ba'p kai'ch gu alhii: dho no' pim jix chamaam tanoolh ni'ya' gu xiotalh nañ ba' mu jimia'.

Sap ba' ma jiimit ip na mit ni'iim gu xiotalh, nammi namit xi aich gux chamaam tanoolh, ba umua' mit sap gu bipiix na bai'ñmira' na xi' tu oiri. Sap ba' gui' cham jax jup tii, miji sap pìx cham pai' maaxir nat de'ee, mummi sap ba ji buus, ja'p sap tiitdaim gu alhii: Bhañ joot gum naan nañ sap mum baidhika'. Eap mai' xi jiim, ja'p sap jup kai'ch gu alhii. Sap ba' biipì' gamai' xi jii gu bipiix, gu' ji na gu' sap jir duuk gu alhii, chamtu' jir ja'p pìx alhii. Sap ba' nat mui' ji jii, baasti'n sap pai' kookba'n pu ai gu bipiix, bhai' sap pu badii'. Ba' na gu' cham jaroi' ka jai'ch na bai'ñchu'nda', bhai'dhi'r pu ja'k gi' ip gio gu duuk. Jumai mit sap mui' tiip joot, pui' sap pìx jup jum duu,

gio jumai ðp sap, gammijj pui', mui' mit sap mui' tti ja joot gui' nam xi' tu oipo, cham jð'xdha' mit mu aich gu duuk. Sap ba' gu sobhaa'n diilh mi' pðx ba kiik, ja'p sap ja titda. Gi no'ñich aañ mu jii, bha jam bai'ñxidhika' in. —Juu, aap chi ba' pðk nap pu cham jimdha'—, ja'p sap titda am, —ja'p ji silhkam bha jam bai'ñxidhika' in—, ja'p sap ja titda. Sap ba' pui' saalh ma aamit, mui' ma joot. Sap ba' nat jax gamai' ji jii, mi' ja'p pu xi xixbok bopto' bðta' mi' dñr gammi sa'skalhikam. Jix chamaam sa'skalhikam sap buus. Mummi sap ba ai na pai' gu duuk alhii, sap ba'p titda: —Uumri sap moo bhammi dñr jum nñra' am nap moo iam mui' xi jimda', —jir am dho—, ja'p sap kai'ch gu alhii. —Eap gamai' xi jim biipð'. Sap ba' gu sobhaa'n gamai'p ji jii, palhðp jð'x xi bhðk bhijj ja'p ji baa jodai bðta'. Sap ba' bhammi ba tti sakaalhikam na mui' xi cheke gu duuk, mui' sap ba' ji jii.

Sap ba' nat bhammi ba ai gu duuk sakaalhikam nat pai' tti gu sobhaa'n, baasi'n dñr sap gu jumai sakaalhik ba tti gu sobhaa'n, gammijj sap gu sa'skalh'kam pðx ji kai'chim, gu duuk sap mui'p xi jim, pðx chñnim sap, pðx chu saamñichdhim jibðilh ki'n, pui' sap pu aich gux chamaam sa'skalhikam. Mi' dñr sap mummi ba tti nñi'kartam gu sobhaa'n, pu'ñi sap ba' duuk aich gu subhaa'n gu duuk. Gu' sap gu sobhaa'n nat jð'k kap xi xixbok, ba taatkð mit jai' gu sosbha'n, pui' kum ba' pðx ja'x kai'chim gamai' gu sa'skalhikam, pui'ñi sap ja'k tum duuk na ba' ba duukda'.

En este Libro de lecturas encontrarás una serie de textos amenos que te llevarán hacia el conocimiento de distintas temáticas, ya que puedes encontrar textos con contenidos sobre tu cultura y otros en los que te damos a conocer algunas cosas que debes saber para no enfermarte y cuidar el ambiente. También encontrarás cuentos, adivinanzas y canciones.

Dhi' u'uantam na bhaan tum jiñkoiñ mi'p tigia' mui' gui' na tu u'uanix na ba' dhi' mu ja'k jum biichdha' na'p pai' tu machia' gu biix aixim tum gu mamtuxi'ñ.
Pu dui' ba' tiigia' gu ua'nix nar tu' da' guch maatda' gio jai' pup ap tu machia' na tu' jir aap ga'n na jax biix aixim nap jix maatka' na ba' cham tum a'ji'nda' nap ba' jix bhai' xi chu duukat gio ba' mi'p tigia' gu sapook gio mai'chik gio gu saasab.

SEP

SECRETARÍA DE
EDUCACIÓN PÚBLICA

**INSTITUTO
NACIONAL PARA
LA EDUCACIÓN
DE LOS ADULTOS**

MEVYT ... Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

Gente INEA
por un **México mejor**

Ja'p pix tum maak
DISTRIBUCIÓN GRATUITA

ISBN: 978-607-9033-31-6

o'dam • oo'dam • tepehuano • o'dam • oo'dam • tepehuano • o'dam